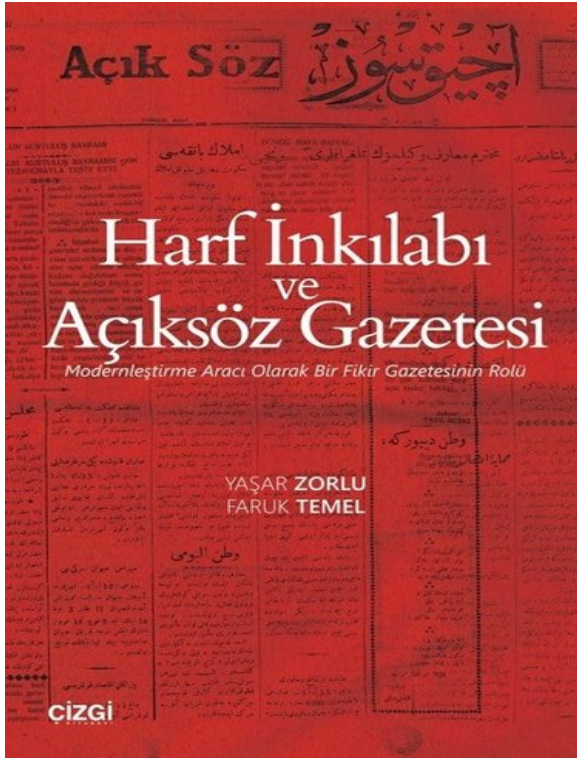

HARF İNKILABI VE AÇIKSÖZ GAZETESİ - MODERNLEŞTİRME ARACI OLARAK BİR FİKİR GAZETESİNİN ROLÜ

Yaşar Zorlu, Faruk Temel (2019). *Harf İnkılabı ve Açıksöz Gazetesi - Modernleştirme Aracı Olarak Bir Fikir Gazetesinin Rolü*. Konya, Çizgi Kitabevi, 144 s. , ISBN:978-605-196-384-6

Dilek BAŞAR*

Harf İnkılabı ve Açıksöz Gazetesi-Modernleştirme Aracı Olarak Bir Fikir Gazetesinin Rolü adıyla kaleme alınan eser İspanya’da 18-24 Eylül 2017 tarihleri arasında düzenlenen *I. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*’nde bildiri olarak sunulmuş ve Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından SDK-2016-6258 kodlu projeye desteklenmiş bir çalışmanın genişletilmiş şeklidir. Eserde, Harf İnkılabı’nın halka anlatılıp benimsetilmesinde basının rolü *Açıksöz* gazetesi örnekleme üzerinden verilmeye çalışılmıştır. Özellikle *Açıksöz*’ün Harf İnkılabı’nın gerçekleştirildiği 1928 yılında çıkarılan sayılarında (567 sayı) yer alan alfabeyle alakalı yazılar incelenmekle birlikte gazetenin genel yayın politikasını da gösterebilmek adına 15 Haziran 1919’da çıkan ilk sayısından Aralık 1928’e kadar

çıkarılan diğer sayılarına da genel olarak değinilmiştir. Çalışma, Yaşar ZORLU¹ ve Faruk TEMEL² tarafından hazırlanmıştır.

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, dilek.bsr123@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7686-7389>

¹ Doç. Dr. Yaşar Zorlu, Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü Kişilerarası İletişim ana bilim dalında öğretim üyesidir. Toplumsal yapı ve değişme, sosyoloji, sosyal ve beşeri bilimler, iletişim bilimleri, kitle iletişimi ve araçları konularında çalışmalar yapmaktadır. Makale ve sempozyum bildirileri dışında *Medya ve Siyaset, Tarih İçinde Kayseri Basını* başlıklı kitapların bölüm yazarları arasındadır.

Eser, “Ön Söz” ve “Sonuç Yerine” başlıklı kısımlar haricinde dört ana bölümden oluşmaktadır. Eserde yer alan ana bölümler ve sayfa aralıkları şunlardır:

- “Alfabe Değişimine Uzanan Tarihsel Süreç” (s.13-36)
- “Açıksöz Gazetesi” (s.41-64)
- “Açıksöz’ün Alfabe Değişimine Fikri Yaklaşımı” (s.75-90)
- “Açıksöz’ün Alfabe Tanıtım Seferberliği ve Gazeteye Yansıyan Kampanya” (s.91-120)

Bölümlerin sonunda *Açıksöz*’de yer alan ve vurgulanmak istenen makaleler, çeşitli kanun maddeleri, konuşma metinleri ve sayfa görsellerinin sunulduğu “Ekler” bulunmaktadır. Eserin sonunda ise kaynakça ve dizine yer verilmiştir.

Ön sözde, Harf İnkılabı’nın Cumhuriyet Dönemi inkılapları içinde toplumsal ve kültürel değişimi etkileyen en önemli inkılaplardan biri olduğundan bahsedilmiştir. Basın, Harf İnkılabı ve yeni harflerin kamuoyuna tanıtılması, öğretilmesi ve halkın harf inkılabı konusunda ikna edilmesi yönünde önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Literatür tarandığında gazetelerin alfabe değişimine dair politikaları üzerine kapsamlı bir çalışmaya rastlanılmadığı, bu yüzden de basın ve siyaset tarihine katkı sunmak amacıyla nitel yaklaşımı benimseyen bir çözümleme yöntemiyle basın ürünlerine yüklenen işlevsel görevin *Açıksöz* üzerinden gösterilmeye çalışılacağı ifade edilmiştir. Yukarıda da değindiğimiz gibi çalışmada *Açıksöz* gazetesinin genel yayın politikasını gösterebilmek amacıyla Haziran 1919’dan Aralık 1928’e kadarki sayıları ana hatlarıyla gözden geçirilmiş özellikle de Harf İnkılabı’nın gerçekleştirildiği 1928 yılında çıkan sayıları daha ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Çalışmaya konu edilen makalelerin birçoğu Mayıs 1928 (2268. sayı)-Aralık 1928 (2418. sayı) aralığına aittir. Bu makaleler aracılığıyla da gazetenin hem yeni harfleri tanıtan hem de toplumu değişime hazırlayan bir unsur olduğu konusuna vurgu yapılmıştır.

Ön sözün ardından “Alfabe Değişimine Uzanan Tarihsel Süreç” başlıklı ilk bölüm gelmektedir. Bu bölümde, öncelikle Türklerin tarih boyunca kullandığı alfabelerden kısaca söz edilmiştir. Eserde, yeni alfabe öncesi kullanılan Arap harflerinin Türkçenin yapısına uygun olmadığına dair görüşlerin temeli Tanzimat’a kadar dayandırılmış ve Latin harfleriyle Batı medeniyeti arasında doğrudan doğruya bir bağ kurulmuştur. Yine bu bölümde; Ahmet Cevdet Paşa, Münif Paşa, Namık Kemal, Ali Suavi, Agah Efendi gibi dönemin ileri gelenlerinin dil ve alfabe konusundaki görüşlerine yer verilmiştir. *Tercümân-ı Ahvâl*, *Tasvir-i Efkâr* gibi ilk özel gazetelerin Türkçeye ve alfabeye bakışından bahsedilmesi de dikkate değer bir diğer husustur. Bu süreçte yeni harflerin kabulünü savunan aydınlar olduğu gibi eski harflerin düzenlenerek kullanılabilmesi görüşünü öne sürenler de olmuştur. Harf değişikliği tartışmaları II. Meşrutiyet ile birlikte artmıştır. Harfler konusunda çalışma yapmak üzere Maarif Bakanlığı tarafından bir komisyon kurulmuştur. Enver Paşa’nın bitişik harf usulünü kaldırması da dikkat çeken bir gelişmedir. I. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla harf tartışmaları sekteye uğrasa da alfabe değişimi projesinden vazgeçilmemiştir. Mustafa Kemal Paşa, Erzurum Kongresi’nin bitişinin ertesi günü Latin alfabesinin gelecekte kullanılabilmesi fikrini öne sürmüştür. Bazı kesimler de Arap harflerinin bırakılmasını dinî açıdan uygun görmemiş; “Avrupa’nın Türklerin Hristiyan olduğunu düşüneceği” şeklinde bir fikre kapılmışlardır. Kılıçzade Hakkı gibi isimler de Kur’an’ın Latin harfleriyle de yazılabileceğini, bunun küfür olmayacağını belirtmişlerdir. Tunalı

² Dr. Öğretim Üyesi Faruk Temel, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Doktora Programını 2017 yılında *Cumhuriyet İdeolojisinin İnşasında Basının Rolü “Zonguldak Gazetesi (1923-1954)”* başlıklı teziyle tamamlamıştır. Erciyes Üniversitesi Gazetecilik bölümü Basın Yayın Tekniği ana bilim dalında görevini sürdürmektedir. İletişim bilimleri, gazetecilik, kitle iletişimi ve araçları, sosyal ve beşeri bilimler üzerine çalışmaları bulunmaktadır. *Medya ve Siyaset, Modernleşme Sürecinde Müslümanlar, Türkiye Seçim Sistemindeki Değişim Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve Medya: İletişim ve Siyaset Odaklı İncelemeler* başlıklı kitapların bölüm yazarları arasındadır.

Hilmi Bey'in "Türkçe Kanun Teklifi"yle Meclis'te 1924 yılında ilk defa Türk harfleri ve okuma-yazma sorunuyla ilgili tartışmalar yapılmıştır. Meşrutiyet dönemine göre Latin harflerini savunanların sayısı artmıştır. Latin harflerinin kabul edilmesini isteyenler, okuma yazmanın daha kolaylaşacağı, Latin harflerinin dilimize daha uygun olduğu, dinle ve milliyetle harflerin ilgisinin olmadığı, dilin Arap ve İran baskısından kurtarılması gerektiği şeklinde görüşlere sahiptirler. Bu görüşü savunmayanlar ise Arap harflerini daha üstün görenler, dilimize uygun olmadığını ve kabul edildiğinde İslam Dünyası ve eski harfle yazılmış eserlerle bir kopukluk yaşanacağını düşünenlerdir. Bölümün devamında Dil Komisyonu'nun kurulması, 1 Kasım 1928'de Meclis'te Latin harflerinin kabul edilmesi, yeni alfabenin öğretilmesi ve yaygınlaştırılması için yapılanlar ve Millet Mektepleri'nin faaliyetlerinden söz edilmiştir. Özet olarak bu başlık, Tanzimat'tan Harf İnkılabı'na kadar geçen sürede öne sürülen fikirler ve yapılan çalışmaları, sonrasında da basına düşen alfabeyle halka tanıtma, öğretme ve görsel yönden yeni harfleri halka aşına kılma çabalarını anlatmaktadır.

"Açıksöz Gazetesi" başlıklı ikinci bölümde, gazetenin iktidarın sesi ve halkı yönlendirme aracı olduğu ifade edilmiştir. *Açıksöz* gazetesinin Kastamonu'da 1919 yılında Kastamonu Lisesi Müdürü Behçet Bey, Hüsnü Bey(Açıksöz), Türkçe öğretmeni Ahmet Hamdi Bey, Tahir Bey ve Kastamonu Lisesi öğrencileri tarafından Milli Mücadele'yi desteklemek amacıyla çıkarıldığı belirtilmiştir.³ Gazetenin cumhuriyete giden süreçte ve cumhuriyetin ilanıyla başlayan dönemde Mustafa Kemal Paşa'nın gerçekleştirdiği inkılapları ve reformları fikri olarak işlediği görülmektedir. Sonrasında gazetenin kimlik bilgileri verilmiş; basım aralığı, sayfa sayısı, fiyatı, idari ve yazı kadrosu, gazetenin kapsamı ve yayın politikasından söz edilmiştir. Gazete ilk başta haftada bir, pazar günleri çıkarılmış ancak zamanla gazeteye gösterilen yoğun ilgiden dolayı Mart 1921 itibariyle günlük olarak yayımlanmaya devam etmiştir. İki sayfa tek yaprak olarak yayın hayatına başlayan gazetenin nüshası 2 kuruştan satılmıştır. Gazetenin imtiyaz sahibi Ahmet Hamdi Çelen'dir. Mehmet Akif, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, İ. Hamdi Danişmend, İsmail Habib Sevük, Fuat Köprülü gibi isimlerin de gazetede dönem dönem yazması gazetenin fikri ve ilmi alanda önemli kişilere de ev sahipliği yaptığını göstermektedir. *Açıksöz*'de inkılaplar ve toplumu ilgilendiren konular dışında Kastamonu'da yaşanan olaylar, yerel gelişmeler, reklamlar, tayinler ve çeşitli ilanlar da yer almaktadır. Gazetenin 10. yılında yayımlanan "Açıksöz Nasıl Çıktı?" başlıklı makalede gazetenin amacı ve misyonu net bir şekilde özetlenmiştir. Gazetenin amacı "Kuvay-ı Milliye'yi desteklemek"tir. Gazete kendisini "İstiklal Gazası"nda bir bayrak olarak görmektedir. Yine bu bölümde Milli Mücadele'yi destekleyen diğer gazetelerden de kısaca bahsedilmiştir. Cumhuriyetin ilanı sonrasında da devletin bir kurumu gibi hareket eden gazete inkılapların benimsetilmesinde ve halka anlatılmasında etkin rol oynamıştır. Bu yaklaşımı Elifba'dan yeni alfabeğe geçiş konusunda da sergilemiştir.1 Kasım 1928 öncesi dört aylık bir geçiş sürecinde, harflerin öğretilmesine yönelik seferberlik gerekli görülmüş, *Açıksöz* de bu dönemde hem teorik hem de pratik yönden alfabenin öğretilmesine katkıda bulunmuştur. Sayfalarında hem yeni harflerle ilgili yürütülen kampanyalardan söz etmiş hem de yeni harfleri yavaş yavaş ve aşamalı bir şekilde gazetede kullanmaya başlamıştır. Kısacası, bu bölümde *Açıksöz* gazetesi üzerinden basının yeni harflerin öğretilmesinde üstlendiği işlev gözler önüne serilmiştir. Gazete hakkında bilgi verilirken gazetede yer alan çeşitli makalelere de atıfta bulunulmuştur.

³ *Açıksöz* gazetesi, Kastamonu'da 15 Haziran 1919-14 Aralık 1931 tarihleri arasında çıkarılmıştır. Gazeteyi çıkarılardan biri olan Kastamonu Lisesi mezunu Hüsnü Açıksöz 1937 yılında *Doğrusöz* adıyla bir gazete çıkararak yayıncılık faaliyetlerine devam etmiştir. Milletvekilliği de yapan Hüsnü Bey, anılarını *İstiklal Harbi'nde Kastamonu* başlıklı bir eserde toplamıştır. Bkz.(İnuğur, 2005, s.358-359), (Tokmakçioğlu, 2011, s.3)

Kitabın üçüncü bölümünün başlığı, “Açıksöz’ün Alfabe Değişimine Fikri Yaklaşımı”dır. Bu bölümde *Açıksöz’ün Türkiye’deki değişim ve kalkınmayı, dildeki değişime ve Türkçenin sadeleşmesine bağladığı* belirtilmiştir. Gazetede yer alan makalelere göre, halkın yüzde doksanına yakınının okuma-yazma bilmemesi, Arap harflerinin kullanılıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Mustafa Kemal’in Sarayburnu’nda alfabe değişikliğine dair yaptığı konuşmaya da gazetede yer verilmesi dikkate değerdir. Gazete alfabe değişimini Türkçülük bağlamında ele almıştır. Bununla ilgili gazetede “Yeni Yazı ve Türkçülük” adlı bir makale yayımlanmış, yeni yazı Türkçenin kurtuluşu olarak görülmüştür. *Açıksöz’de özellikle “ğ,g,v,y” gibi Türkçe seslerin karşılığı olan harf simgelerinin temsilinde sorun olduğuna dair İstanbul basınında tartışmalar olduğu belirtilmiştir. Gazete sürekli yeni alfabeyle savunmuş, yayımladığı makalelerle yeni alfabeyle öğrenmenin çok kolay olduğunu vurgulamıştır. Bu bölümün dikkat çeken diğer bir unsuru ise Latin Alfabesi yerine *Türk Harfleri, Yeni Türk Harfleri, Türk Alfabesi, Yeni Türk Yazısı* gibi söylemlerin tercih edilmesidir. Örnek verilen makalelerde Atatürk ve İsmet İnönü’nün de bu tarz kullanımları tercih ettiği görülmektedir. Yeni alfabe bir nevi Türkiye’nin kurtuluşu olarak görülmüştür. Çocukların bu alfabeyle rahatlıkla öğreneceği ve yeni alfabeyle yapılan eğitimin ülkeyi kalkındıracağı, dergide yer alan “Yeni Ders Senesi”, “Büyük İnkılap”, “İnkılap Çocukları” gibi makalelerden örnek bölümler verilerek vurgulanmıştır. Alfabe değişikliğinin Türk basınında olduğu gibi yabancı basında da takdir gördüğünden de gazetede söz edilmiştir.*

“Açıksöz’ün Alfabe Tanıtım Seferberliği ve Gazeteye Yansıyan Kampanya” başlıklı dördüncü bölümünde *Açıksöz’ün harflerin tanıtılmasında kullandığı yöntemlerden bahsedilmiştir. Bunlardan ilki yeni harflerin tanıtım, öğretim ve uygulamasına dair ülke çapında yapılan faaliyetleri halka duyurmak; diğeri ise öncelikle rakamlar üzerinden başlayarak dereceli bir şekilde gazete sütunlarında yeni harflerle metinler yayımlayarak, halkı yeni harflere hazırlamaktır. Gazetede, Atatürk’ün beyanatlarına da sıklıkla yer verilmiş ve kendisinin hazırladığı yeni harflerle ilgili kaideler yayımlanmıştır. Çalışmada, *Açıksöz’de yayımlanmış olan “Harfler Komisyonu”, “Maarif Vekilimizin Beyanâtı” ve “Yeni Harflerimizin Tamimi İçin Her Tarafta Azim ve Faaliyet” adlı makalelerden de bölümlere yer verilerek gazetenin, makaleler aracılığıyla halkı aydınlatmaya çalıştığı gösterilmiştir. *Açıksöz* görsel olarak da yeni alfabe seferberliğine katkıda bulunmuştur. Haziran 1928 sayısında, tarihlerde, nüsha numarasında ve satış fiyatında Latin rakamlarını kullanarak yeni alfabeyle halkı hazırlamaya başlamıştır. Daha sonra Arap ve Latin harfleri aynı klışede birlikte kullanılmıştır. İlk yeni harfli haber ise Ağustos 1928’de yayımlanmıştır. Yeni harflerin öğretilmesi için gazetenin aynı yazıyı hem yeni alfabeyle hem de Arap harfleriyle yayımladığı da görülmüştür. Gazete tedricen yeni harflere geçiş sağlamaya çalışmış ancak baskıda teknik sorunlar yaşamış, yeteri kadar yeni harf temin edememiştir. Gazetenin 5 Aralık 1928 sayısı ise tamamen Latin harfleriyle basılmıştır. Yine bu başlık altında yeni alfabenin öğretilmesi konusunda yapılan seferberlikten bahsedilmiştir. Verilen makalelerle, kurumların yaptığı çalışmalar ve aldığı kararlardan söz edilmiştir. Maarif Bakanlığı, Cumhuriyet Halk Fırkası, Diyanet İşleri Başkanlığı, Türk Ocakları yeni alfabenin öğretilmesinde önemli çalışmalar yapmış ve etkinlikler düzenlemişlerdir. Halkın her kesimi yeni alfabeyle tanıştırılmıştır. Özellikle Millet Mektepleri’ne bu konuda büyük iş düşmüştür. *Açıksöz* Kastamonu’da çıkarılan bir gazete olduğu için yayın bölgesinin yeni alfabe konusunda yaptığı faaliyetleri de sütunlarına taşımıştır.**

“Sonuç Yerine” başlıklı son bölümde de çalışmanın genel bir değerlendirmesi ve özetlemesi yapılmış, basın harflerin benimsenmesi ve öğretilmesindeki önemli rolü vurgulanmıştır.

Açıksöz gazetesinin de bu rolü en iyi şekilde üstlendiği ve iktidarın bakış açısını pekiştirici yönde faaliyetlerde bulunduğu belirtilmiştir. Bu son başlığın ardından kaynakça ve dizin bölümleri verilmiştir.

Sonuç olarak, Yaşar ZORLU ve Faruk TEMEL tarafından hazırlanan “Harf İnkılabı ve Açıksöz Gazetesi” adlı çalışma, yeni alfabenin kabulünde basın rolünün ne derece büyük olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Esere konu olan *Açıksöz* gazetesi, yeni Türk alfabesinin halka tanıtılması, kabul ettirilmesi ve öğretilmesi yönünde hükümetin de politikalarını destekler bir şekilde yazılar yayımlayarak yeni harflere geçiş sürecine büyük katkılarda bulunmuş, modernleşme yolunda adeta bir aracı olmuştur.

Eserde bölüm sonlarına, bölümlerde işlenen konularla ilgili “Ekler” ilave edilmiştir. Bu ekler *Açıksöz* gazetesinde yayımlanan bazı makaleler, kanun tasarıları, Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı konuşma ve gazetenin aşamalı bir şekilde yeni harflere geçtiğini gösteren sayfa görsellerinden oluşmaktadır. Doç. Dr. Yaşar ZORLU ve Dr. Öğretim Üyesi Faruk Temel'e dil, basın ve siyaset literatürüne katkı sağlayacak bu çalışmayı yaptıkları için teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

- İnuğur, M. Nuri. (2005). *Basın ve yayın tarihi*. İstanbul: Der Yay.
- Tokmakçioğlu, E. (2011). *Türk basın tarihi*. Ankara: İsim Yay